

קול צופיד

מרון הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

תולדות - תשס"ב - מאת מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע : תולדות

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"ב.

הלכות קידוש

יצחק עולה תמימה ואין חו"ל כדאי לך 'ויהי קרב' ב'אָרץ מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם ונלך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גרר' הקב"ה נגלה ליצחק נותן לו את הארץ ואוסר עליו לרדת מהארץ. 'וירא אליו ה' ויאמר אל תדך מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אִמְרָא אֵלֶיךָ. גֵּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ וְלֹוֹרֶצֶן אֶתְּךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וכו'" (בראשית כו, א-ה)

מדוע מנע הקב"ה את יצחק לרדת מהארץ? ומסביר רש"י: "אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך". יצחק הוא קדוש, עליו נאמר "והעלהו שם לעולה". ועולה היא קודש. ונחשב כאילו אפרו מונח על גבי המזבח. ארץ ישראל היא ארץ קדושה והיא מתאימה לאדם קדוש, לכן אמר לו שלא ירד מצרימה.

מדוע חזר ה' ונשבע ליצחק שנית בהמשך דבריו של ה' ליצחק הוא חוזר על השבועה שנשבע לאברהם אביו "והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. והקבית את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצות האלה והתברכו בזרעך כל גוים הארץ".

הרמב"ן שואל לשם מה יש צורך בכך שה' ישבע שנית? וכי יעלה על הדעה שיעבור על שבועתו שנשבע כבר לאברהם? וז"ל הרמב"ן "אין צריך שיבטיח הקב"ה את יצחק שלא יעבור השבועה שנשבע לאביו, כי לא אדם הוא להנחם (ש"א טו כט), והשבועה איננה על תנאי..." וגם ליעקב ה' נשבע. ומסביר הרמב"ן: "ויתכן שהוסיף לו ליצחק בשבועה הזאת שיקיים בו בעצמו השבועה אשר נשבע לאברהם אביו, שיהיה הוא ברכה בעמים".

שבועה מיוחדת על עזה אמנם לאור החיים הקדוש זי"ע"א יש דרך אחרת בעניין, והיא ממשיכה קו שנוקט כדרכו בקודש תמיד. לדעתו, אברהם אבינו לא קיבל בארץ פלשתים את גרר ועזה, שראה שאין בהם טוב. ולכן הוסיף הקב"ה ליצחק תוספת קניין בארץ באותם המקומות שלא רצה אברהם אבינו לקחת. לכן אמר לו שילך ויחפור בארות שארץ זו שהיא שלו.

אסור לתת לאומות מהארץ ועוד פירוש אומר ה'אור החיים' הקדוש, "ועוד נתכוון להבטיחו, שאמר לו הקב"ה ליצחק, כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלה, שאין לישמעאל חלק ונחלה בהבטחות שהבטיח לאברהם, זולת ליצחק אבינו לבד, והוא אומר ו'לך', ודקדק לומר ולזרעך, לשלול חלק מבניו כלומר על עש, כי דוקא אותו שנקרא זרעו דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע, ולא כל יצחק". כלומר, שאמר לו ה' ליצחק, שאין זכות בארץ לא לישמעאל, ולא לזרעו, כלומר לא לעשו, עד שהעיד הכתוב "יעקב חבל נחלתו".

חסידים אומרים שעל כל מאורע שקורא בעולם, יש לימוד מפרשת השבוע. הנה השבוע רוצים לתת לערבים 'מדינה פלסטינאית' במקומות שה' נשבע שהם של ישראל. וזה פלא איך אנשים לא לומדים שום לקח ממה שקרה. הרי נתנו להם רחובות בירושלים בדרך לעזה ולגוש קטיף בבית לחם ובית גאלה. רחובות ששייכים רק לנו כאילו למנוע פיקוח נפש ואנחנו רק סובלים מהם. איזו סכנה תהיה ח"ו אם יתנו להם מדינה? וכל זה על סמך הבטחה על נייר. יה"ר שהקב"ה יפר עצתם ויקלקל מחשבותם ולא תעשינה ידיהם תושיה, אכ"י"ר.

קנאת פלישתים התורה כותבת על העושר והברכה שהיה ליצחק. (שם) 'וירא יצחק יצחק ב'אָרץ מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם ונלך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גרר' הקב"ה נגלה ליצחק נותן לו את הארץ ואוסר עליו לרדת מהארץ. 'וירא אליו ה' ויאמר אל תדך מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אִמְרָא אֵלֶיךָ. גֵּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ וְלֹוֹרֶצֶן אֶתְּךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וכו'" (בראשית כו, א-ה)

יצחק לא נכנע לפלישתים יצחק לא נכנע ופותח את אותם בארות. הוא לא הולך למקום אחר. הוא פותח דוקא את מה שסתמו הפלישתים, והתורה מפרטת את כל העניין "וירא יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם וינקא להן שמות פשמות אשר קרא להן אביו". ויצחק, לא די שלא פחד כלל וחפר את בארות אביו שסתמו הפלשתים, אלא שהלך וחפר בארות חדשות. כיון שהארץ הובטחה לו ולאביו.

ב'שמות אשר קרא להן אביו עניין גדול יש ללמוד ממה שקרא אברהם לבארות כשמות אשר קרא להם אביו, שלא להתפתות לקרוא שמות חדשים ומודרנים שלא שערם אבותיכם. ולצערנו דבר זה פשט בקרב הציבור שזונחים את השמות של התורה, כשמות אשר קראו אבותינו, והולכים לחפש שמות אחרים. מתביישים היום לקרוא בשמות עברו. ולהפך יש לחפש שם מתוך התורה כמו אברהם ושרה. וצריך במיוחד להזהר לא לקרוא בשמות של אנשים לא ראויים.

זכירת שבת

זכירת שבת קודש כל השבוע. בתפלה כשאומרים את שיר של יום, יש נוסחאות שונות בנוסח הזכרת היום. יש האומרים לדוגמה "היום יום שני בשבת", וכוונתם ליום המסויים בשבוע, שכן "שבוע" נקרא "שבת" ואין כוונתם לשבת קודש. לכן יש נוסחאות יותר מתוקנות שאומרים "היום יום שני בשבת קודש", ואומר על זה ה'בן איש חי' שהוא הנוסח הנכון מהטעם דלעיל.

וכל מי שמזכיר את שבת קודש בהזכרת שיר של יום, יכוון בזה לקיים בזה מצות עשה דאורייתא של 'זכור את יום השבת', שכן זוכרים אותו כל יום, כמו שהתורה דורשת. ויש מי שאומר שגם מקיים מצוה נוספת לא לא תעשה, שכן "זכור ושמור בדיבור אחד נאמר", וכשזכור את השבת, גם מקיים בדיבור שהיא מצוה בקום עשה של זכירת השבת, וגם בצורה פסיבית בעצם הזכירה.

ישנה מחלוקת בין ב"ש לב"ה בענין זכירת השבת בדברים. וכך מביאה הגמרא (ביצה דף טז.) "תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר "ברוך ה' יום יום". לפי דברי שמאי: אם מצא ביום ראשון בשבוע מאכל טוב או פרי יפה ישמרם בשביל שבת. ואם למחרת מצא יותר טוב, יאכל את הראשון וישמור את השני. לפי דברי הלל הזקן יכול לאוכלם במשך כל השבוע ובעזרת ה' עד שבת ימצא פרי או מאכל אחר משובח יותר.

וקצת קשה על רש"י שפירש על הפסוק: "זכור את יום השבת לקדשו" - אם מצא פרי נאה ישמור אותו לשבת. מדוע רש"י נקט כדעת שמאי, הרי הלכה כב"ה? ופירשו שבית הלל לא חולקים על ב"ש. ב"ה אומרים ששבת ב"ש טובה היא, אלא שאם אדם במשך השבוע רעב ואין לו לאכול אלא מה ששקנה - לא ישמור אותו עד שבת, אלא יאכל אותו. אבל אם יש לו שומר

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

תולדות - תשס"ב - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השולחן לפארו. אבל יש מי שהסביר שהכוונה שהמפה עצמה מצוירת במיני פירות, לקיים "ונשלמה פירות עינינו", כעין "ונשלמה פרים שפתינו", שאם אין פירות על השולחן, לפחות יהיו הפירות מצוירים על השולחן.

מצות קידוש מיד בתחילת שבת

הגמ' מביאה עוד הלכה אודות מצות זכירת השבת לקדשו על היין. (פסחים ק"ו ע"א) "תנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו, וזכרהו על היין. אין לי אלא ביום, בלילה מניין, תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו". בלילה מניין? אדרבה, עיקר קדושת בלילה הוא קדיש, דכי קדיש - תחלת יומא בעי לקידושי. ותו, בלילה מניין? תלמוד לומר "זכור את יום". תנא מיהדר אליה וקא נסיב ליה קרא דיממא? הכי קאמר, זכור את יום השבת לקדשו, וזכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה, ביום מניין, תלמוד לומר זכור את יום השבת".

הגמ' מלמדת אותנו שעיקר קידוש של שבת הוא בלילה בשעה שמתקדש היום. (עיין רש"י ורשב"ם) ובאו לשלול שלא נחשוב שיכול לקדשו בכל עת שירצה במשך השבת, ואפילו ביום בלבד. לכן מלמדים אותנו שצריך לקדשו בלילה - מיד עם כניסתו.

אמירת "ויכולו" בקידוש

התוס' מתייחסים לדברי הגמ' האלו וז"ל "זכרהו על היין - דזכירה כתיב על היין זכרו כיון לבנון" (הושע יד) "זכירה דודיך מיין" (שיר א), והאי זכירה היינו קידוש, ד"ויכולו" לא מצינו על הכוס אלא בתפלה כדאמר בשבת (ד' קט): ולא ניתקן על הכוס אלא להוציא בניו ובני ביתו. ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפלה בקול רם היינו משום יו"ט שחל להיות בשבת שמתפללין אתה בחרתנו ואין אומר ויכולו בתפלה ותקנו נמי לומר בכל שבתות שלא לחלק בין שבת לשבת".

מדברי תוס' אלו אנו למדים שאין לומר "ויכולו" בקידוש כלל אלא בתפילת לחש של ערבית ומיד אחריה. אמנם על פי הקבלה צריך לומר "ויכולו" גם בתפילת לחש, גם בחזרה של מעין שבע, וגם בקידוש, וזה בחינת עדות שצריך לה שנים או שלושה עדים שעל פיהם יקום דבר. (בא"ח וירא טו), בשלושת הפעמים כשאומרים "ויכולו" עומדים משום שעדות נמסרת בעמידה. יש מהאשכנזים שעומדים ואומרים "ויכולו" בקידוש, ומיד אח"כ יושבים בהמשך הקידוש. אבל אחרנו ממשיכים לעמוד עד סוף הקידוש.

מהו קידוש בדברים

יש להבין, במה נקרא שמקדשים את השבת בדברים. יש מי שאומר (רבי עקיבא איגר לקמן) שמקדשו במה שאומר "שבתא טבא", כלומר שברגע שמברך את חברו בברכת "שבת שלום" כבר קידש את השבת בכך.

ומיהו הרשב"א אומר שלא כן הוא, וז"ל (שו"ת הרשב"א חלק ד' סימן רצ"ה) "איברא, קידוש היום מדאורייתא, כמו שפורש בפרק מי שמתו (דף כ, ב) ולא נחלק אדם בדבר זה וכו', וכן קידוש היום, לזכור אותו בכניסתו, כעין שבח וקילוס, כענין מאמר רבי חנינא (שבת דף קט) שהיה אומר נצא ונקבל פני שבת מלכתא כו', והיה מקלס ואומר בואי כלה, בואי כלה. וכיוצא בזה בקריאת פסוקי קדושת השבת, בקריאת ויכולו, או ושמרו בני ישראל את השבת, וכיוצא באלו. וכל אחד ואחד אומר, כפי שיוזמן לו מעניני שבחו, וקדושתו, והזכרת קדושתו, ובעל פה, ובלא שום נקיטת חפץ לא כוסו, ולא פתו. באו הם, ותקנו לכל, נוסח אחד, במקום סעודה, ובחפץ. ותקנו שיזכירו קדושתו על היין, לפי שאין אומרים שירה אלא על היין. ותקנו להזכירו בתפלה, וקבעו לו ברכה רביעית - וכן בברכת המזון. ומה שאמרו זכרהו על היין, מדבריהם הוא. ונדע לך, דהא כי חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא. ואילו היתה זכירתו על היין דבר תורה, משום חביבותא היכי מבטלינן ליה. וכוס ונר ביתו, לקידוש היום, דאמר' (שבת כ"ג ע"ב) נר ביתו עדיף, אמאי, והיכי אתי נר ביתו, ודחי ליה לעשה דיין קידוש היום?" עכ"ל. הרי שלדעת הרשב"א אין מספיק כלל במה שמזכיר את שבת במה שאומר שבת שלום, כיון שאין בו שום שבח וקילוס.

לשבת.

עריכת שולחן לפני קידוש

הגמ' בפסחים אומרת (פסחים ק, ב) "רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא. אייתו תכא קמיה, כלומר שולחן קטן פרס מפה וקידש. תניא נמי הכי, (ושוין) שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש, ואם הביא, פורס מפה ומקדש". מדברי הגמ' לומדים שמקדשים על שולחן ריק, ורק אחרי הקידוש מביאים את כל המאכלים. ואם היו מאכלים על השולחן - מכסים אותם.

התוס' (ד"ה שאין) שואלים על זה ממקום אחר שמשמע שם שדוקא ראוי שהשולחן יהיה ערוך בבואו הביתה מבית הכנסת. וז"ל "והא דאמר בכל כתיב (שבת דף קט, ב) מצא שלחן ערוך - מלאך טוב אומר כו", כלומר, שהרי ידוע ששני מלאכים מלווים את האדם בליל שבת, ואם השולחן ערוך והמפה פרוסה והכל מסודר, המלאכים מברכים אותו ושהיה כן לשבת הבאה. ולפי הגמ' דלעיל קשה מה יש להם לברך את בעל הבית אם השולחן ריק ואין עליו שום מאכלים?

על זה התוס' אומרים "לא קשה, דערוך הוא במקום אחר אך אין מביאין אותו למקום סעודה עד אחר קידוש". הביאור בדבריהם הוא, שבאמת טוב שיהיה במסבב או במקום אחר שולחן ערוך ועליו כל מעדני השבת עם לחם והכל מסודר בקפידה ובהידור. ובמקום שעושה קידוש יהיה רק כוס יין לקידוש. באופן זה, כיון שהמלאכים בכל אופן רואים שיש שולחן מסודר וערוך, מברכים אותו ושהיה כן לשבת הבאה.

ואומרים התוס' מדוע בימינו לא עושים כן? "ועכשיו שלחנות שלנו שהם גדולים יותר מדאי וקשה להביאם אחר קידוש שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה אנו רגילין לפרוס מפה ולקדש" כלומר, שהטעם הוא מפני שבמציאות של ימינו, אין זה נוח כלל להביא שולחנות גדולים למקום הקידוש אחרי הקידוש. רק בזמננו שהיו אוכלים כל אחד על שולחן קטן, אז זה היה נוח ואפשרי. ובימינו כשיש לחם על השולחן בשעת הקידוש - יש לכסות אותו.

ג' טעמים לפריסת מפה בשבת

התוס' מוסיפים עוד טעם לפריסת המפה וז"ל שם "והטעם מפורש בשאלתות כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא". כלומר שהאוכל יוגש בכבוד. והתוס' מביאים עוד טעם לפריסת המפה "ויש מפרש זכר למן שלא היה יורד בשבתות וי"ט והיה טל מלמעלה ומלמטה והמן בינתים". לפירוש הראשון של תוס' מספיק מפה אחת על האוכל. לפירוש השני צריך לשים מפה גם למטה וגם למעלה זכר למן שהיה מכוסה מלמטה ומלמעלה. מרת הרב 'בן איש חי' זיע"א כותב טעם שלישי לפריסת המפה בשבת על השולחן. וז"ל הרב (בראשית ש"ש אות כ') "צריך שיהיה על השולחן מפה תחת הפת ומפה למעלה משני טעמים: האחד - זכר למן, והשני - דתיתי סעודתא דשבתא ביקרא (כבוד); ועוד יש טעם שלישי - משום בושות הפת" עכ"ד.

יש נ"מ בין הטעמים האלו, שהרי משום כבוד, מספיק שיהיה מפה למעלה ולא צריך מתחת הפת המאכלים. לטעם שהוא זכר למן, צריך לשים מפה גם למטה. אבל לטעם השלישי יש עוד נ"מ, והוא במפת ניילון שקופה. לשני הטעמים הראשונים, אין בעיה לפרוס מפת ניילון שקופה או מעל הפת או מעליה ומתחתיה. אבל לטעם של בושות הפת, מה יעזור לפרוס מפה שקופה על הפת, הרי לא מוסתרת בושותה בכך! ולמעשה נוקטים כמו שלושת הטעמים, שצריך שתהיה מפה למטה ולמעלה, ושלא תהיה המפה שעל הפת שקופה.

מפות יפות בפיט של רבי אברהם אבן עזרא "אליו מי הקשה" מובאים המלים 'ומכוסות בכל מיני מפות מפוארות ובהם כל מיני פירות'. הפשט הפשוט בפירות האלו המוזכרים כאן, שהכוונה לפירות שמניחים על

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

תולדות - תשס"ב - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

שואל הרב פמ"ג (רע"א א"א ב): מה הדין של אדם עצל שאינו רוצה לזכור את שבת בדברים, אבל הוא מכיון בליבו האם יוצא ידי חובה או לא? ומביא הוכחה מהגמרא שזה מועיל בשבת שהרי רק בעמלק כתוב: "זכור את אשר עשה לך עמלק ולא תשכח". "זכור" - יכול בלב? ת"ל 'לא תשכח', הרי בלב אמור. מאי 'זכור'? זכור בפה (מגילה יח). "אומר הרב פמ"ג: מכיון שבמצוות שבת לא כתוב "לא תשכח" כמו בעמלק מכאן שזכירה בלב מספיקה ומקיים בזה מ"ע דאורייתא. ויש חולקים (תפארת ישראל תענית א' א') ואומרים שבשבת צריך דווקא זכירה בפה ולא בלב כיון שכתוב "זכור ושמו", שמור זה כמו "לא תשכח" וצריך שהזכירה תהיה בדברים, באמירה ממש.

השומע קידוש ואינו מבין פירוש המילים

אדם ששומע קידוש ואינו מבין את הלשון, כגון יהודי מאמריקא ששומע קידוש בעברית ואינו מבין כלום, או להפך ישראלי ששנע לחו"ל ושומע שם קידוש באנגלית ולא מבין, האם יוצא ידי חובה או לא? ישנה הלכה בשו"ע לענין קריאת שמע: "יכול לקרותה בכל לשון, ויזהר מדברי שיבוש באותו לשון, וידקדק כמו בלשון הקודש". (שו"ע סב ב) אומר הרב כה"ח גם כאן וגם בסי' קצ"ג (סעיף א') שלדעת השו"ע צריך להבין ולא סגי בשמיעה. כיון שקידוש הוא גם שבת לבווא עולם וגם וקידוש השבת, ואם אדם אינו מבין את מה שנאמר - אין בכך ערך. ולכן אם אינו מבין - צריך לתרגם לו מילה במילה. וכדברי הרשב"א שהעיקר הוא "שבח וקילוס" ולכן יסביר המקדש לפני הקידוש את תוכן מילות הקידוש: לשבח את הקב"ה שנתן לנו את יום השביעי, והבדיל אותנו מבין הגויים, והנה אנו זוכרים את יום השבת, ויקדש, וכך יוצאים השומעים ידי חובה. וראוי לכל אדם שלפחות פעם אחת ילמד ויבין וידע תמיד הפירוש של מה שמוציא מפיו בנוסח הקידוש וההבדלה. ויש חולקים ואומרים שאם אדם שמע קידוש בלשון הקודש אע"פ שאינו מבין יצא ידי חובה.

קידוש בתפילה

כתב בא"ח (ש"ש בראשית סעיף י). מ"ע מן התורה לקדש בדברים שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו" זכרהו זכירות שבת וקידוש... ולכן מן התורה יוצא אדם י"ח בתפלת ערבית של שבת ורק חז"ל תקנו לקדש על היין. מיהו יש אומרים כל שיש לו יין אינו יוצא מן התורה ידי חובת קידוש בתפילה גם יש אומרים כל שאינו מכיון בתפילה לצאת י"ח קידוש - אינו יוצא מן התורה.

וכן כתב שו"ת חתם סופר (חלק א' (או"ח) סימן טו) שאדם לא יוצא ידי חובת קידוש בתפילה. ומימלא קידוש שעושין על היין הוא חובה מדאורייתא וכך כתב: "קידוש היום שלנו על היין דאורייתא וספיקו להחמיר, אע"ג דמן התורה לא בעי יין ולא מקום סעודה ויצא ידי חובתו במקדש השבת שבתפלת ש"ע (כמ"ש ג"כ מג"א רס"י רע"א), מ"מ כל אדם רוצה לצאת ידי חובתו כתיקון חכמים על היין ובמקום סעודה". (וכן כתב הברכ"י רע"ב, ח' ועינין פ"ח תרע"ח)

קידוש לאשה שלא התפללה

שואל רעק"א: הבעל התפלל בבית הכנסת, ואמר בתפילתו 'בא"ה מקדש השבת', והוא מגיע לביתו ואשתו לא התפללה ערבית ולא יצאה ידי חובה מדאורייתא, א"כ כיצד הבעל שחייב כרגע בקידוש מדרבנן, יכול להוציא את אשתו ידי חובת קידוש דאורייתא?

ולדברי הבא"ח והחת"ס דלעיל אין קושיה כיוון שלדבריהם לא יצא ידי חובה. אבל לשיטתו שיוצא ידי חובה בתפילה אך יוציא את אשתו שחייבת קידוש מדאורייתא והוא חייב רק מדרבנן? אומר הרב רעק"א: שכשחזור לביתו יאמר 'שבחא טבא', או יאמר 'ברוך שנתן שבתות וימים טובים למנוחה לעמו ישראל', או יכנס ויאמר לאשתו 'זכור ושמו' בדיבור אחד נאמר וגם את חייבת בקידוש' ואז היא גם היא יצאה ידי חובת קידוש דאורייתא ושניהם במדרגה שווה והיא יכולה לצאת ידי חובה בקידוש שלו.

ולדברי האומרים שמקדשים את השבת באמירת "שבת שלום", אפשר להסביר משום שדוקא בשבת מזכירים את שם היום ב"שלוש" כיון שהשבת מביאת שלום, ולכן לא אומרים בשאר ימות השבוע "יום ראשון שלום" או "יום שני שלום" וכדומה; ממילא בהזכירו את השלום בשבת יש בכך שבח וקילוס לשבת שהיא מביאת שלום לעולם. וכל זה להסביר דעתם אבל למעשה אין שבח קילוס לשבת אלא בהזכרת ברית וכדומה, ועל כן אין קידוש אלא בקידוש דוקא ולא בברכת "שבת שלום".

דעת הרמב"ם כיון שהזכרנו את דעת הרשב"א שהקידוש בדברים הוא מדאורייתא, נביא את דעת הרמב"ם שכותב (פכ"ט מהלכות שבת הלכה א') "מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר (שמות כ') 'זכור את יום השבת לקדשו', כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש". הרי שלדעתו של הרמב"ם אין לקדש את השבת באמירת שבת שלום בעלמא וכד', אלא בזכירת שבח וקילוס. אח"כ כותב הרמב"ם (שם הלכה ו) "מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין".

ומכיון שכך דעת הראשונים, כתבנו בסידור קול אליהו (במהדורה קודמת, בסוגריים. אבל במהדורה מאוחרת יותר כתבנו בפירוש) בתוך הנוסח של הלשם יחוד שלפני הקידוש שיש לומר בפירוש "הריני מוכן לקיים מצות עשה דאורייתא של זכירת השבת וקדושתה שמקדשו בדברים, וגם מצות עשה דרבנן של קידוש על היין".

חובת אמירת 'לשם יחוד' בכל מצווה

מרת כותב (או"ח ס"ס ס"ד) "וי"א שאין מצות צריכות כוונה, וי"א שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה". יש שני סוגי כוונות בקריאת שמע**, יש לכוון שמקיים באמירת הק"ש את המצוה של "ובשבבך ובקומך", וגם יש לכוון ולהבין את פירוש המלים שמוציא מפיו, ולא לומר את הק"ש סתם. וכיון שמצוות צריכות כוונה, יש לכוון בנ"ל.

ויש אומרים שאם כיוון "מצווה דרבנן" על "דאורייתא" - לא יצא ידי חובה. לכן יש מי שאומר שאם אדם מקיים מצות עשה מדאורייתא ולא אמר בפיו "הריני מקיים מ"ע דאורייתא" - חייב לברך עליה שוב פעם. וכן אם אדם שהניח תפילין ולא אמר לפני כן את נוסח 'לשם יחוד' - לא יצא ידי חובה. וכך כותב הב"ח ועוד נתב שאדם שיושב בחג הסוכות בתוך סוכה נאה ומרווחת - אם לא כיון למה שכתוב בתורה "למען ידעו דורותיכם" - לא קיים מצוות עשה דאורייתא. ולפי זה השומע תקיעות שופר בראש השנה ולא כיון לכוון - לא יצא ידי חובה. אמנם כבר כתב המש"ב בשם חיי אדם: שבדיעבד יצא ידי חובה, מכיון שהשופר הוא חובת היום, ומסתמא זאת כוונתו. וכך בכל מצווה שניכר שהוא מקיים המצווה. על כן בכדי לא להכנס לספיקות ירגיל אדם עצמו להתפלל מתוך סידור, וירגיל לשונו לומר 'לשם יחוד' קודם עשיית המצוה. ואם זמנו קצר יאמר "הריני מכוון לצאת ידי חובת מצוה עשה מהתורה לקדש בדברים, ומצוות עשה מדרבנן לקדש על היין". וכן בתפילין אם זמנו קצר יאמר בקיצור במשפט אחד כמו שמופיע בסידור.

ובמיוחד בקידוש יש ענין לכוון בקידוש לצאת ידי חובה כיון שעיקר הקידוש היא בדיבור ובמחשבה ולכן יש לכוון היטב בדברים שאמרנו לעיל. ומרת חיד"א כתב ספר מיוחד על נוסחאות הלשם יחוד, וגם מרת הבן איש חי בשפת חכמים כתב לשונות לשם יחוד על כל מצוה ומצוה. בסוף ימיו של החיד"א ראה ספר של הנודע ביהודה שאומר שלא לומר "לשם יחוד", ותמה מאוד על כך וכתב "וכי לא ידע כל העניינים המיוחדים שיש בלשם יחוד", ואך נעלמה ממנו הלכה מפורשת בשו"ע. וצריך לומר שלפי דעתו של הנודע ביהודה כשאדם אומר "ויכולו" בערב שבת או פסוקים על שבת בבוקר קודם הקידוש - הרי זה כמי שאמר "לשם יחוד".

האם מספיקה כוונה בלב בלא דיבור לקידוש

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

תולדות - תשס"ב - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

כמה יין ישנה בקידוש?
כתוב בגמרא: "מקדשין בטעמית יין כל שהוא. ר' יוסי ב"ר יהודה אומר: מלוא לוגמיו. המקדש וטעם מלוא לוגמיו - יצא, ואם לאו - לא יצא". אומר רשב"ם: "והכי הלכתא, והוא שלא טעם אחד מכל המסובים, אבל טעם אחד מהם - יצאו ידי חובה, ואע"פ שלא טעמו". (שו"ע רע"א יא) כלומר, המקדש או המבדיל חייב לטעום מן היין מלוא לוגמיו, ואם לא טעם לא יצא ידי חובה. מיקל הרשב"ם ואומר: המקדש יכול לטעום טיפה, והשומע יכול לעזור לו ולשתות מלוא לוגמיו. מוסיפים הגאונים עוד קולא: אם גם השומע אינו יכול לשתות, יכולים כל המסובים כל אחד ואחד לשתות קצת קצת ויצטרף לשיעור.

כמה זמן לשתית מלא לוגמיו
נשאלת השאלה, כיצד מועיל צירוף למלוא לוגמיו על ידי כל השומעים, הרי בין אחד לשני ישנו מרווח זמן הגדול מכדי שיעור שתיית רביעית וכיצד יוצאים ידי חובה? אומרים המפרשים: זה דרך שתייה, להעביר מאחד לאחד אף שעובר יותר מ- 4 דקות יוצא ידי חובה, ואף ששתיים יותר מכדי שתיית רביעית יוצא ידי חובה.

בהבדלה ראוי לשתות דביעית בקידוש: יכול לשתות מלא לוגמיו ודי בכך כיון שבכח אחרונה יוצא ידי חובה בברכת המזון אבל בהבדלה: המבדיל ששותה מלוא לוגמיו יוצא ידי חובה את השומעים. אבל ישנה בעיה לענין ברכה אחרונה: שישנה מחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש אם יאמר ברכה אחרונה או לא. וכן ישנה דעת תוס' שמביא בשם ירושלמי שאם שתי כזית מברך ברכה אחרונה. ודעת כה"ח: עד שישנה רביעית, ולא כזית. ודעת השו"ע: ירא שמיה לא ישנה מכזית ועד רביעית, אלא או פחות מכזית או יותר מרביעית. ולכן, צריך המבדיל לשתות רביעית ממש בכדי שיברך ברכה אחרונה.

קידוש במקום סעודה
הגמרא (קא, ב) מביאה מחלוקת בין רב לשמואל בענין: האם קידוש צריך להיות במקום סעודה או לא. לדעת שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה, ורב חולק עליו. ולמרות שבד"כ הלכה כרב באיסורי והלכה כשמואל בממוני, כאן נפסקה הלכה כדעת שמואל מאחר ויש ברייתא המסייעת לו.
יש מי שאומר: שהפירוש של קידוש במקום סעודה הוא: שבמקום שבו אדם אוכל ממש שם יקדש. ואם עושים קידוש בבית כנסת ואוכלים עוגות זה לא מועיל. רק אם יאכל כזית לחם זה יחשב "קידוש במקום סעודה". אבל אם אוכל עוגות ויין זה לא נחשב קידוש במקום סעודה. אנו פוסקים כדעת השו"ע שכתב: שאם אכל תבשיל מחמשת מיני דגן, כגון: אטריות או אכל מזונות בשיעור כזית - יצא ידי חובה. ואנו סוברים שרק אם אכל כזית דבר אפוי או מבושל אן שתי רביעית יין - יצא ידי חובה. ולכן כשעושים קידוש בבית הכנסת לא ניתן לשתות לאחר מכן משקה או לאכול דבר מה, עד שיאכל כזית מזונות או שישנה עוד כוס יין.

שתיית רביעית פעם אחת בקידוש במקום סעודה
המקדש על היין ושותה רביעית יין ולא אוכל חוץ מזה כלום האם יצא ידי חובה "קידוש במקום סעודה" ויכול לאכול או לשתות אחרי כן או צריך קידוש נוסף כי זה לא "סעודה". האם יצא ידי חובה בשתיית רביעית היין של? הקידוש?
אומר הרב בא"ח (ש"ש בראשית ז) שזו מחלוקת בין הפוסקים והוא אומר: בדיעבד אדם יוצא ידי חובה בשתיית רביעית פעם אחת. ואומר הרב: "וכן אחרון נוהגים פה בעירנו שהמהלך מברך בפ"ג ומכוון להוציא ידי חובה גם על ברכת המילה וגם על הקידוש". וי"א: שאלו שתי מצות נפרדות. למהלך התירו אבל לאחרים לא וצריכים לשתות עוד רביעית יין.

וכן אני עושה בשבת שיש ברית מילה ומזמינים אותי להיות סנדק, אני מתפלל בהנף החמה ומקדש בבית, ולכן בברית אני יכול לקדש על היין

אבל החיד"א חולק עליו ואומר שקידוש הוא שבו וזכר ליציאת מצרים כדברי הרשב"א לעיל ולא יוצא ידי חובה באמירה סתם. ולכן צריך לפרש יותר וכדלעיל.

ראינו דעת רבי עקיבא איגר שצריך לומר מהדין "שבת שלום" לאשתו כדי שיוכל להוציא אותה ידי חובה בקידוש. וראינו החולקים עליו. על כן אדם שבא לביתו מבית הכנסת בערב שבת אינו חייב לומר לאשתו כך אבל כמובן מדרך הנימוס ושלום בית לומר בשמחה "שבת שלום", ולהסתכל בשתי נרות דולקים. (ישנם הנוהגים להרבות בנרות בערב שבת, ויש המדליקים שתי נרות או שלוש נרות ומוסיפים כמנין הילדים. ויש כנגד הצדיקים. כשבא הבעל מבית הכנסת מספיק שישתכל בשתי נרות אחד כנגד "זכור" ואחד כנגד "שמור").

הקשר בין יציאת מצרים לקידוש ומה הדין אם לא להזכיר
הגמרא במסכת פסחים (ק"ז) אומרת שצריך להזכיר יציאת מצרים בשבת: "אמר רב אדא בא יעקב: וצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש. כתיב 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים', וכתוב: 'זכור את יום השבת לקדשו', מה כאן זכירה, גם כאן זכירה". ומסביר הרשב"ם שצריכים להזכיר יציאת מצרים "בין בכוס ובין בתפילה" בקידוש בכל הנוסחים אנו אומרים 'זכר ליציאת מצרים'. ובתפילה יש נוסחאות שאומרים 'זכר ליציאת מצרים' ויש שאין אומרים (ענין מנחת חינוך לא)

שואלים התוס': לכאורה, מה הקשר בין יציאת מצרים לקידוש? שבת שייכת לזמן בריאת העולם ועוד לפני יציאת מצרים? ומתריצים "לכן קבעו זכר ליציאת מצרים בקידוש של שבת, **למה שיש במדרש לפי שבמצרים עבדו בהם בישראל בפרך, ובפרך בא"ת ב"ש יוצא וג"ל שהם מלאכות ארבעים חסר אחת וכשנגאלו ממצרים הזהירם על השבת לשבות מאותם ט"ל מלאכות". לכן צריכים להזכיר זכר ליציאת מצרים."

רש"י על התורה (בפרשת ואתחנן) אומר בפשטות כי הקשר מובא כבר בפסוק: "זכור את יום השבת לקדשו... למען תזכור כי ה' הוציאך מארץ מצרים" ומסביר רש"י: על מנת כן הוציאך - שתקבל מצוותיו. מה הדין אם המקדש לא הזכיר 'זכר ליציאת מצרים' בקידוש? יש מי שאומר: מדאורייתא ישנה גזירה שווה, ולכן אם לא אמר בקידוש 'זכר ליציאת מצרים' לא יצא ידי חובה. ויש מי שאומר שהזכרת יצירת מצרים היא חיוב רק לכתחילה והפסוק הוא אסמכתא בלבד, אבל בדיעבד אם לא אמר יצא ידי חובה (ענין חיים שאל סימן מג ברכ"י ר"ב ס"ק ח).

אדם שאין לו יין או לחם לקידוש בליל שבת והוא רוצה לאכול. מה יעשה? כתב הב"ח והובא לעיל שכשעומד בתפילה ואומר 'בא"ה מקדש השבת' מכוון לצאת ידי חובה תפילה ולא קידוש. כאן יכוון לצאת ידי חובה קידוש ודי בכך. והקשו עליו הרי בתפילה אין כתיב זכר ליציאת מצרים כמו בקידוש (לפי אותם נוסחים)? אומר הרב חיד"א: זה לא לעיכובא. אחרים אומרים: שזה לעיכובא, ואדם צריך לומר בקידוש ובתפילה 'זכר ליציאת מצרים'.

יין בקידוש - מדרבנן או מדאורייתא
עיקר מצוות קידוש היא בדברים כדלעיל. יש ספקות על ענין שתיית היין אם הוא מדרבנן או מדאורייתא, וכך אומרים התוס' (פסחים קו.) בענין הקידוש "ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא והא דאמר בפרק מי שמתו (ברכות ד' כ:) נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה היינו דוקא קידוש היום אבל על היין לא הוא אלא מדרבנן כדמשמע בריש נזיר (ד' ג:) דקאמר מיין ושכר זיזר וכו' ועוד מצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום זהו מדרבנן". הנה התוס' הביאו שני דעות האם קידוש על יין הוא מדאורייתא או מדרבנן. בתחילה אומרים התוס' שכל הקידוש על יין כולו מדרבנן, ובסוף מביא שיתכן לומר שחיוב היין הוא מדאורייתא אבל החיוב לשתות הוא מדרבנן.

קול צופיך

מִרְנָה הַרְשֵׁי"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מִרְדְּכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

תולדות - תשס"ב - מאת מִרְנָה הַרְשֵׁי"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי מִרְדְּכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

"היום קידוש" כמו שאומרים ביובל "יום יובל". אבל כשיבוא המשיח תהיה שבת מיוחדת ונצטרך קידוש מיוחד. והמשיח יצטרך להכין את הקידוש אליבא דכו"ע, ויה"ר שיהיה בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!
שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

ולשתות. אבל אני אומר למוזמנים 'אל תסמכו במה שאני מברך בפה"ג על הברית מילה, ואני לא מכון להוציא אתכם ידי חובה'. מפני שהם הולכים לאכול במקום אחר. ועוד, יש מי שסובר שלא עושים מצוות חבילות חבילות. אמנם הרב בא"ח כתב שבגדאד נהגו שהמוהל מברך את שתי הברכות זה בדיעבד כשאין ברירה אבל לכתחילה לא.

טעמה קודם קידוש בבקר

הרמב"ם אומר(שבת כט הלכה ז): "מברך בבוקר ברכת בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואח"כ יטול ידיו ויסעוד. ואסור לאדם לטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהא אלא במקום סעודה" והרמב"ם מדבר על קידוש היום לאפוקי אחרים הרוצים להקל. גם מרן פסק שגם קידוש היום צריך להיות במקום סעודה. אומר הראב"ד: מדוע צריך קידוש במקום סעודה הרי זה מדרבנן?

בשו"ע כתוב: שיכול אדם לשתות מים קודם תפילתו ביום חול בבוקר. אבל לאכול אסור מכיון שכתוב "ואותי השלכת אחרי גבך", אחרי שאדם אוכל הוא בא להתפלל לקב"ה?

וכן בשבת, ניתן לשתות כוס מים קודם התפילה. מכיון שביום שבת התפילה קובעת את הקידוש, ליל שבת השקיעה קובעת את הקידוש. אם אדם רגיל להתפלל בשבת בשעה 07:00 הוא יכול לשתות מים קודם שעה זו, אליבא דכו"ע. האם חייב קידוש?

ישנה מחלוקת בין ביאור להלכה (בשו"ע סימן רפ"ט) שלדעתו מי שהותר לו לאכול ולשתות קודם תפילה כגון שהוא לרפואה פשוט שצריך לקדש מתחילה כי כתוב בשו"ע שההיתר לאכול או לשתות לפני התפילה הוא מטעם חולה: "הצמא והרעב בכלל חולים הם". ועל כן אדם הצמא או הרעב עד שאינו יכול לכוון ליבו בתפילה יכול לשתות או לאכול. ושיאמר לפני האכילה "יה"ר שיהיה זה רפואה" כי אכול או שותה מפני שהוא כחולה. אומר הרב כה"ח (שם אות ט"ו): כמו שחולה שצריך ליטול תרופה נותנים לו כדור אחד ולא עשרה, ה"ה לענין הרעב והצמא ולא צריך לעשות קידוש על יין, אלא ישתה מה שצריך בלבד ללא קידוש. למעשה אומרים האחרונים: האוכל לחם לפני התפילה - יעשה קידוש, אבל האוכל מזונות - לא יעשה קידוש.

וכותב הרב 'גינת וורדים' והרב רבי אהרן בן שמעון: שכתבו אנשים רבים שישתה קפה בלא סוכר. וכותב הרב רבי אהרן בן שמעון: שזה באירופה שאנשים שם שותים קפה חלש, אבל אצלנו במצרים שחצי הכוס היא גרגירי קפה, חריף מאוד - קשה לשתות בלי סוכר. למעשה, בין בשבת ובין ביום חול אם אדם אינו יכול לכוון בתפילתו יכול לשתות מה שיחזק או עצמו ולא יותר. בזמנם, היו שותים כוס תה עם חתיכות סוכר, אך אדם אינו יכול לבוא ולקחת חתיכת שוקולד וזה להמתיק את התה, אלא יקח סוכר. אבל באופן שאינו יכול בלעדי זה וזה אמיתי - מותר.

לסיכום, אדם שרוצה לאכול עוגות קודם התפילה נכנס למחלוקת אם צריך קידוש או לא, להלכה אנו פוסקים שלא צריך קידוש.

קידוש במקום סעודה - דאורייתא?

בענין קידוש במקום סעודה, ישנה מחלוקת בין רבנו יונה לבין הרא"ש: לדעת הרא"ש הסיבה שאין קידוש במקום סעודה היא מכיון שכתוב 'וקראת לשבת עונג' - במקום קריאה שם יהיה עונג, במקום שאדם אוכל שם יקדש. ולדעת רבנו יונה זה אסמכתא בעלמא. כמו כן אומר הרמ"א: אם קידש ורוצה לאכול לאחר זמן ואכל לאחר זמן - לא יוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה. אומר הבא"ח: בדיעבד יצא ידי חובה.

מה נקדש ביום שכולו שבת לעתיד לבוא

כתוב שלעתיד לבוא יהיה יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. נשאלת השאלה כיצד נקדש? האם נעשה כמו הרשב"א שמספיק שיאמר

